

TEMA BROJA

FILOZOFIJA TEHNIKE

Arhe X, 20/2013

UDK 7: 62

Originalni naučni rad

Original Scientific Article

NEBOJŠA GRUBOR¹

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ULOGA UMETNOSTI U EPOHI MODERNE TEHNIKE

Sažetak: U članku se objašnjava Hajdegerovo shvatanje funkcije umetnosti u epohi moderne tehnike. Moderna tehnika se za razliku od starije tehnike ne tiče samo upotrebe oruđa u ograničenom području čovekovog života, već predstavlja način koji određuje celinu našeg pristupa stvarima i ljudima. Postav (Ge-stell) kao suština moderne tehnike predstavlja način otkrivanja bivstvovanja bivstvujućeg koji zahvata i ujedno ugrožava druge načine razotkrivanja bivstvujućeg u različitim područjima čovekovog bivstvovanja kao što su područje javnosti, rada, politike, nauke i umetnosti. U radu se razmatra pitanje da li neki oblici savremene umetnosti mogu da predstavljaju nešto spasonosno za čovekovu suštinu nasuprot ugrožavajućoj prirodi suštine moderne tehnike kao postava.

Ključne reči: Tehnika, umetnost, apstraktna umetnost, postav, Hajdeger

U ovom radu pokušaćemo da rasvetlimo jedan aspekt Hajdegerovog razumevanja odnosa umetnosti i tehnike². Radi se Hajdegerovoj oceni uloge nekih od pravaca savremene umetnosti u epohi moderne tehnike – epohi koja sačinjava našu sopstvenu savremenost. Trebalo bi da bude objašnjeno u kakvom odnosu stoji, s jedne strane, Hajdegerovo upućivanje iz teksta „Pitanje o tehnici“³ na umetnost kao način raskrivanja bivstvujućeg koji bi za ljude i njihovu suštinu trebalo da bude spasonosan nasuprot ugrožavajućoj prirodi moderne tehnike i, s druge strane, njegova ocena iz predavanja „Stav razloga“⁴ o tome kako se neki od pravaca savremene umetnosti – apstraktna i bespredmetna umetnost – akomodiraju i korespondiraju sa modernom tehnikom i njenom suštinom. Drugim rečima trebalo bi da bude objašnjena diskrepanca koja postoji između moguće povesno-oblikujuće uloge umetnosti u našem vremenu i njenog faktičkog kapituliranja

¹ E-mail adresa autora: ngrubor@f.bg.ac.rs

² Ovaj rad je pisan u okviru projekta Instituta za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu pod nazivom „Dinamički sistemi u prirodi i društvu: filozofski i empirijski aspekti“ (Ev. Br. 179041), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

³ Hajdeger, M., *Predavanja i rasprave*, Prev. B. zec, Plato, Beograd, 1999., s. 32.

⁴ Heidegger, M., *Der Satz vom Grund*, Günter Neske, Pfullingen, 1957., s. 41, 65, 66.

pred epohalnim zamahom postava (Ge-stell) kao suštine moderne tehnike. Pre nego što se posvetimo ovom centralnom zadatku, podsetimo se kakav je položaj pitanja o tehnici i umetnosti unutar Hajdegerove filozofije.

I.

Pitanja o tehnici i umetnosti predstavljaju dve velike, povezane i međusobno upućene teme Hajdegerove filozofije. Oba ova pitanja imaju svoje manje ili više jasno naznačeno sistematsko mesto unutar Hajdegerove filozofije. Hajdegerova filozofija, naime, kao i čitava tradicionalna filozofija postavlja pitanje bivstvovanja (Seinsfrage). Medjutim, dok tradicionalna filozofija pitanje bivstvovanja postavlja kao vodeće pitanje (Leitfrage) o bivstvujućem kao bivstvujućem odnosno kao pitanje o bivstvovanju bivstvjućeg, dotle Hajdegerova filozofija pitanje bivstvovanja postavlja kao temeljno pitanje (Grundfrage) o bivstvovanju kao bivstvovanju tj. kao pitanje o bivstvovanju samom⁵. Hajdeger pitanje bivstvovanja razvija sledeći dva različita puta njegove izrade. Prvi put izrade pitanje bivstvovanja se naziva fundamentalno-ontološkim i pitanje bivstvovanja postavlja u obliku pitanja o smislu bivstvovanja uopšte, pri tom se orjentišući na perspektivu transcendentno-horizentalnog sagledavanja temeljnog pitanja filozofije. Prvi put izrade pitanja bivstvovanja uobičajeno se vezuje za prvu fazu Hajdegerove filozofije tzv. Hajdeger I, do početka 30-tih godina 20-tog stoleća, kao i za Hajdegerovo prvo glavno i temeljno delo *Bivstvovanje i vreme* (1927). Drugi put izrade pitanja bivstvovanja naziva se povեսno-ontološkim i na njemu se pitanje bivstvovanja razvija u obliku mišljenja događaja. Drugi put izrade pitanja bivstvovanja vezuje se za drugu fazu Hajdegerove filozofije tzv. Hajdeger II, počev od 1931/32. godine sve do Hajdegerove pozne filozofije pedesetih i šezdesetih godina 20-tog stoleća i Hajdegerovo drugo glavno delo pod nazivom *Prilozi filozofiji (O događaju)* koje je napisano u periodu između 1936. i 1938. godine, a objavljeno tek 1989. godine. Pitanje o umetnosti ima svoje sistematsko mesto i na prvom i nadrugom putu izrade pitanja bivstvovanja kao temeljnog pitanja, dok pitanje o (modernoj) tehnici ima sasvim eksplicitno sistematsko mesto samo na drugom putu izrade pitanja bivstvovanja.

Hajdeger je smatrao da nakon zasnivanja fundamentalne ontologije dolazi do preokreta (gr. *metabole*) fundamentalno-ontološke u metontološku problematiku. Nakon što je u fundamentalnoj ontologiji postavljeno pitanje i pružen, makar i delimičan, odgovor na pitanje o smislu bivstvovanja uopšte, može da bude u metontologiji, (Hajdegerovoj verziji regionalne ontologije), postavljeno pitanje o suštini čoveka u obliku jedne metafizike egzistencije, zatim pitanje o etici⁶, kao i pitanje o umetnosti⁷, ali i druga pitanja kao što je pitanje o politici. O pitanju o tehnici doduše nema reči, naročito ne u

⁵ Upor. von Herrmann, F.W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1994., s. 42.

⁶ Heidegger, M., *Metaphysische Anfangsgründe der Logik im Ausgang von Leibniz*, 2. Durchgesehene Auflage, Vittorio Klostermann, Frankfurt am main, 1990., s. 199.

⁷ Isto, s. 191.

smislu koji za Hajdegera postaje relevantan od sredine 30-tih godina 20-og stoleća, ali se ne može obaciti mogućnost da bi sa izradom regionalno-ontološke problematike drugih oblasti bivstvujućeg, i pitanje o tehnici moglo da pronadje svoje sistematsko mesto. Ipak, za Hajdegera karakteristično shvatanje moderne tehnike u sebi sadrži mnogo više od moguće regionalno-ontološke relevantnosti, jer Hajdeger modernu tehniku koncipira kao temeljni način čovekovog držanja koji u celini oblikuje njegovu egzistenciju i koji u tom opštem i univerzalnom smislu primereno može da bude obradjen pre svega na povjesno-ontološkom putu izrade pitanja bivstvovanja.

Zbog toga unutar sistematike povjesno-ontološkog postavljanja pitanja bivstvovanja svoje mesto sasvim eksplicitno i nedvosmisleno imaju kako pitanje o umetnosi, tako i pitanje o tehnici. Mišljenje događaja je razvijeno u obliku sistematski ustrojenog šestostrukog sklopa. Šest pojedinalnih sastavnih elemenata jedinstvenog sklopa događaju saobraznog mišljenja su: odjek (der Anklang), proigravanje (das Zuspiel), skok (der Sprung), utemeljenje (die Gründung), oni budući (die Zukünftigen) i poslednji bog (der letzte Gott)⁸. Sistematsko-sklopno mesto pitanja o tehnici nalazi se u prvom pojedinačnom sklapanju celovitog šestostrukog sklopa pod nazivom odjek⁹. U sklapanju odjeka oglašava se i odjekuje uskraćivanje istine bivstvovanja nakon što je došlo do konačnog učvršćivanja napuštenosti bivstvovanja (Seinsverlassenheit) bivstvujućeg u zaborav bivstvovanja (Seinsvergessenheit) čoveka¹⁰. Tehnika, pak, koja pripada novovekovnoj prirodnoj nauci posmatra se kao način raskrivanja bivstvujućeg u kom se ispoljava napuštenost i zaborav bivstvovanja. Pitanje o modernoj tehnici postavljeno unutar mišljenja događaja na uzoran način reprezentuje način na koji Hajdeger shvata našu savremenost i način na koji on donosi sud o vremena u kom živimo i stanju u kom se nalazi moderni svet.

Pitanje o umetnosti se sistematski obradjuje u četvrtom momentu mišljenja događaja pod nazivom utemeljenje. Utemeljenje ima zadatak da istinu bivstvovanja koja se do sada uskraćivala, utemelji za i kao tubivstvovanje, da istinu bivstvovanja učini primerenom čovekovoju suštini. Pitanje o umetnosti, pak, i Hajdegerova glavna rasprava o umetnosti „Izvor umetničkog dela“¹¹, predstavljaju jedan način utemeljenja istine bivstvovanja i jedan način sprovođenja povjesno-ontološkog mišljenja događaja¹². Zato bi trebalo imati u vidu da povjesno-ontološka ispitivanja suštine tehnike i umetnosti nisu nešto što se razvija tek nakon povjesno-ontološke izrade pitanja bivstvovanja, nego da oba ova pitanja unapred pripadaju i predstavljaju način izrade pitanja bivstvovanja u skladu sa mišljenjem događaja¹³.

Takodje, trebalo bi imati u vidu da Hajdegerova glavna rasprava posvećena tehnici – „Pitanje o tehnici“ – predstavlja suštinsku dopunu Hajdegerove glavne rasprave po-

⁸ Heidegger, M., *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, 2. Durchgesehene Auflage, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1994., s. 6, 9.

⁹ Isto, s. 107, 120.

¹⁰ Isto, s. 107, 108.; Upor. von Herrmann, F.W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1994., s. 97.

¹¹ Hajdeger, M., *Šumski putevi*, Prev. B. Zec, Plato, Beograd, 2000., s. 7-59.

¹² Heidegger, M., *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, s. 59-60, 392.

¹³ von Herrmann, F.W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, s. 108.

svećene umetnosti – „Izvor umetničkog dela“. Osnovna pitanja iz rasprave o umetničkom delu, koja se tiču određivanja suštine umetnosti, umetničkog dela, umetničkog stvaranja i razumevanja umetnosti trebalo bi da budu protumačena s obzirom na naše sadašnje, savremeno vreme, a to znači s obzirom na epohu određenu putem suštine tehnike¹⁴. Tek polazeći od epohalne dijagnoze vremena koju ocrtava Hajdegerovo pitanje o suštini tehnike, moguće je formulisati položaj i ulogu koju bi umetnosti trebalo da ima u modernom i savremenom svetu i ujedno oceniti da li i u kojoj meri savremena umetnost uopšte ispunjava svoju kulturno-povesnu funkciju.

II.

Hajdeger je predavanje „Pitanje o tehnici“ održao unutar ciklusa predavanja koji je organizovala Bavarska Akademija lepih umetnosti 1953. Godine pod nazivom „Umetnost u tehničko doba“. Zadatak je bio da se rasvetli pitanja o tome kako stoji sa lepim umetnostima u epohi moderne tehnike. Naslov ciklusa predavanja, međutim, kao da sugerise da svi nekako, unapred znamo šta je moderna tehnika i da nam samo ostaje da odredimo položaj umetnosti u pomenutom razdoblju¹⁵. Hajdeger, pak, svojim predavanjem skreće pažnju na činjenicu da nam suština moderne tehnike nije ni poznata, ni samorazumljiva. Takođe, predavanje sugerise da samo ukoliko prethodno razumemo suštinu tehnike, možemo da razumemo šta se dešava sa umetnošću u epohi kojom vlada suština tehnike.

„Tehnika“ ističe Hajdeger „nije samo sredstvo. Ona je način razotkrivanja“¹⁶. Tehnika nije više (samo) sredstvo koje nam služi i kao orudje koje uzimamo u ruke, nego je naprotiv nešto što zahvata nas same i kao način razotkrivanja određuje vrstu i način našeg pristupa stvarima i ljudima¹⁷. Za razliku od starije tehnike koja je bila merodavna samo za jedno ograničeno područje čovekovog života (područje zanatske proizvodnje i upotrebe orudja), moderna tehnika je posredstvom novovekovne-matematičke prirodne nauke postala merodavna za čovekovo držanje u celini¹⁸. Moderna tehnika zadire ne samo u područje čovekovog rada, nego i u područja politike, nauke i umetnosti.

U svojoj suštini tehnika je, dakle, određena kao način razotkrivanja. Ovu suštinu Hajdeger naziva postavom (Ge-stell)¹⁹. Postav predstavlja najvišu opasnost koja ugrožava suštinu čoveka²⁰. Postav predstavlja najvišu opasnost i ono ugrožavajuće za čoveka i njegovu suštinu, zbog toga što kao (izazivalački) način raskrivanja koji svo bivstvujuće čini proračunljivim i raspoloživim, sakriva ne samo nekadašnji raniji način

¹⁴ Isto, s. 189.

¹⁵ Isto, s. 129.

¹⁶ Hajdeger, M., *Predavanja i rasprave*, s. 14.

¹⁷ Harries K., „Verwahrloste Welt. Philosophie, Politik und Technik“, u: Jamme, Ch., Harries, K., (Hrsg.), *Kunst, Politik, Technik: Martin Heidegger*, Wilhelm Fink, München, 1992., s. 206.

¹⁸ von Herrmann, F.W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, s. 128.

¹⁹ Hajdeger, M., *Predavanja i rasprave*, s. 20.

²⁰ Isto, s. 26.

razotkrivanja – proizvodnju (poiesis) –, nego sakriva sve druge mogućnosti razotkrivanja, pa čak i razotkrivanje kao takvo²¹. Postav u tom smislu kao skrivanje među drugima i proizvodnje (poiesis-a) kao načina raskrivanja, ugrožava i umetnost ukoliko ona predstavlja proizvodno-poetski način razotkrivanja.

S druge strane, Hajdeger pred kraj predavanja o tehnici sugeriše – pozivajući se na Helderlinove stihove: „Ali gde je opasnost, raste ono spasonosno“²² – da upravo umetnost i njoj pripadajući način razotkrivanja bivstvujećeg u njegovom bivstvovanju i istini, predstavlja moguću alternativu opasnosti koju sa sobom nosi postav kao suština moderne tehnike i da umetnost kao ono spasonosno za čovekovu suštinu izrasta iz srodnosti sa suštinom tehnike, ali i temeljnijog razlikovanja od nje²³.

Pitanje o tome da li umetnost može da bude spasonosna za ljudsku suštinu, Hajdeger je u nešto drugačijem obliku postavio u „Pogovoru“ za „Izvor umetničkog dela“ napisanom u vreme nastanka same rasprave oko 1935/36. godine. Pitanje o spasonosnom karakteru umetnosti formulisao je kao pitanje o tome „da li je umetnost još suštinski i nužan način na koji se dešava istina presudna za naše istorijsko tubivstvovanje“²⁴. Referišući na Hegelovu tezu o kraju odnosno karakteru prošlosti koji umetnost ima za nas gradjane modernog društva, Hajdeger iznosi mišljenje da „odluka o Hegelovom stavu još još nije donesena“²⁵. Drugim rečima Hajdeger i u *Izvoru umetničkog dela* i u *Pitanju o tehnici* ostavlja otvorenom mogućnost da umetnost unutar epohe moderne tehike još uvek predstavlja način raskrivanja istine koji bi mogao da bude izvor egzistencije našeg tubivstvovanja.

U jednoj zabeleški pod nazivom „Tehnika i umetnost – po-stav“²⁶ iz perioda pisanja predavanja „Pitanje o tehnici“ (1953), koja je objavljena u zborniku radova pod nazivom „Umetnost i tehnika“ posvećenom stogodišnjici Hajdegerovog rođenja, nalazimo Hajdegerove najdalekosežnije stavove u vezi sa pitanjem o tome da li umetnost u epohi moderne tehnike može da ima značajnu ulogu u ljudskom životu. Hajdeger piše: „da li je unutar današnjeg tehnikom određenog sveta, putem njega i za njega, koji je tek na početku svog razvoja, *umetnost* suštinska, nužna i zbog toga moguća! (Promena Hegelovog pitanja) Doduše postoje umetnost i dela unutar „kulture“, ali *kako?* Pored nje i uprkos njoj i u *praznom prostoru*. *Više nemamo suštinski* odnos prema umetnosti. *Još nemamo suštinski* odnos prema tehnici. Ostajemo sa oba ova neodlučena odnosa iza suštinskih odluka i njihovih priprema“²⁷. Hajdeger zaoštava stav o mogućoj ulozi umetnosti u našoj egzistenciji, tako da gotovo paradoksalno mogućnost da umetnost bude relevantna i poveseo-oblikujuća izvodi naprosto iz nužne i suštinske potrebe za alternativom svetu koji je određen modernom tehnikom. Dok je Hegelov stav, kako ga Hajdeger razume, da umetnost, premda je nekada bila, *više nije* suštinski način dešavanja

²¹ Isto, s. 26.

²² Isto, s. 32.

²³ Isto, s. 32.

²⁴ Hajdeger, M., *Šumski putevi*, s. 58.

²⁵ Isto.

²⁶ Heidegger, M., „Technik und Kunst – Ge-stell“, u: Biemel, W., von Herrmann, F.-W., (Hrsg.), *Kunst und Technik. Gedächtnisschrift zum 100. Geburtstag von Martin Heidegger*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1989., s. XIII-XIV.

²⁷ Isto, s. XIII.

istine za ljudsku egzistenciju, dotle Hajdeger zastupa stav, da umetnost danas nije, ali da bi *morala biti* način dešavanja istine koji je za ljude i suštinski i nužan. Sve drugo predstavlja ostajanje u nemoćnom i neodlučenom stavu u vezi sa odlukama u pogledu funkcije umetnosti u epohi moderne tehnike.

U kakvoj se situaciji trenutno nalazimo delimično nam rasvetljava Hajdegerov stav prema određenim oblicima savremene umetnosti. U tim stavovima se može iščitati da li su nade položene u umetnost uopšte ili bar delimično opravdane, ili je, pak, pesimizam i razočaranje, stav na koji smo osudjeni.

III.

Šta nam, prema Hajdegerovom mišljenju, u pogledu pitanja da li je umetnost za nas nešto spasonosno i da li predstavlja način dešavanja istine koji je suštinski za naše povesno tubivstvovanja govori zbilja postojeća savremena umetnost. Hajdegerovi stavovi u vezi sa ocenom moderne umetnosti nalaze se predavanjima „Stav razloga“ iz 1955-56. godine.

Umetnost bi trebalo da bude povesno-oblikujuća, da bude izvor našeg povesnog tubivstvovanja, da bude poreklo suštine čoveka, tj. poreklo onoga po čemu jeste i šta jeste čovek. Razmatrajući suštinu umetnosti kao udelovljenja istine bivstvjućeg u „Izvoru umetničkog dela“ Hajdeger je referisao na niz velikih dela tradicionalne umetnosti: grčki hram (u Pestumu) i grčke skulpture²⁸, pesmu K. F. Majera „Rimska fontana“²⁹, Van Gogovu sliku para (seljačkih) cipela³⁰. Međutim, ono što je kao suštinsko odredjenje umetnosti važno za tradicionalna umetnička dela, i ukazivalo na to da umetnost predstavlja način dešavanja istine relevantan za čoveka i njegovu egzistenciju, je sa Hajdegerovim tumačenjem suštine moderne tehnike i njenog odnosa prema umetnosti u najmanju ruku dovedeno u pitanje. Dovedena je u sumnju mogućnost da savremena umetnička dela predstavljaju jedan način raskrivanja koji bi mogao da predstavlja alternativu opasnosti koju sa sobom nosi suština moderne tehnike³¹. Polazeći od ove sumnje treba razumeti Hajdegerova upućivanje na apstraktnu i bespredmetnu umetnost.

U predavanju „Stav razloga“ iz 1955-56. godine, Hajdeger govori o aksiomatskom mišljenju novog veka koje je već dovelo do toga „da se čovekovo mišljenje tako promeni, da se prilagodi suštini moderne tehnike“³². Kao što se čovekovo mišljenje vodjeno bespredmetnim aksiomatskim mišljenjem prilagodilo suštini moderne tehnike, tako se i „apstraktna umetnost“ prilagodila vladavini moderne tehnike u našem vremenu. Hajdeger to formuliše na sledeći način „tehničko-naučna konstrukcija sveta razvija svoje osobene zahteve u oblikovanju svih postojećih stvari koje u jednom takvom svetu izlaze

²⁸ Hajdeger, M., *Šumski putevi*, s. 27.

²⁹ Isto, s. 24.

³⁰ Isto, s. 20.

³¹ von Herrmann, F.W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, s. 123.

³² Heidegger, M., *Der Satz vom Grund*, s. 41.

na videlo. Zbog toga u području ove tehničko-naučne konstrukcije sveta, svoju legitimnu funkciju ima ono što se naziva jednim neprimerenim nazivom „apstraktnom umetnošću“. Za ovu napomenu ja namerno upotrebljavam planetarno razumljivu stranu reč³³. Hajdegerova teza zapravo glasi: apstraktna, bespredmetna ili konstruktivistička umetnost predstavlja umetnost koja je u potpunosti primerena i usaglašena sa mišljenjem naučno-tehničke konstrukcije sveta³⁴.

U istim predavanjima Hajdeger se još jednom, u nešto izmenjenom kontekstu, osvrće na savremenu umetnost „koja je postala bespredmetna“³⁵. Naime, bespredmetna umetnost samo potvrđuje svoju povesnu ispravnost kada sama dolazi do shvatanja da ne može više da proizvodi dela, nego nešto „za šta još nedostaje primerena reč“³⁶. Bespredmetna umetnost uskladjena je sa vremenskim razdobljem u kom „nema više predmeta“³⁷. Bespredmetna umetnost pripada epohi u kojoj se predmetnost predmeta stalno menja i prilagođava drugačijem stanovištu, stalno drugačijem i promenljivom odnosu predstavljanja. Radi se o tome da u našem savremenom svetu nestaje predmet u korist predmetnosti predmeta koja je shvaćena kao opstoj (Bestand). Predmet nestaje u korist onog stanja stvari koje je sve predmete posmatra kao nešto unapred naručeno i izazvano, a u skladu sa povesnom suštinom moderne tehnike kao postava. Pri tome ne nestaje samo predmet u novovekovnom smislu predstavljenog objekta od strane predstavljajućeg subjekta, nego predmet u širokom smislu unutarstetske stvari³⁸. Upravo zato bespredmetna umetnost nije samo umetnost bez predmeta u smislu da ona nema temu, siže, odnosno da ne predstavlja nešto na ovaj ili onaj način, nego je to umetnost koja se više ne realizuje kao predmet, koja ne proizvodi umetnička dela i nema predmet bilo koje vrste za svoj rezultat. Ta umetnost zbog toga proizvodi nešto za šta nemamo ime ili nešto što ne možemo naprosto da nazovemo umetničkim delima i predmetima kao što su gotovi predmeti (ready-mades), instalacije ili performansi.

U ovom radu je svesno ostavljeno po strani pitanje u čemu bi se prema Hajdegerovom mišljenju u sadržinskom pogledu sastojala povesno-oblikujuća uloga umetnosti u doba moderne tehnike. Ostavljeno je po strani pitanje *kako* bi umetnost uopšte mogla da ispuni Hajdegerovo u osnovi romantičarsko očekivanje da zajedno sa filozofijom, a nasuprot narastajućoj opasnosti od ugrožavajuće prirode moderne tehnike, ljude vrati otadžbinskom tlu, vezanosti za zemlju i istinskoj ljudskoj zajednici i njenom nasledju, i na taj način uzdrma sklop vladavine moderne tehnike i predstavlja alternativnu povesno-oblikujuću snagu. S druge strane nesumnjivo je pokazano da Hajdeger makar i sasvim formalno računa na to *da* umetnost potencijalno poseduje povesno-oblikujuću i spasonosnu ulogu u epohi moderne tehnike. Ipak, njegovo promišljanje apstraktno i bespredmetne umetnosti ne pruža nam mnogo nade da će taj, umetnosti pripisan poten-

³³ Isto.

³⁴ Upor. von Herrmann, F.W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, s. 123

³⁵ Heidegger, M., *Der Satz vom Grund*, s. 66.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, s. 65.

³⁸ von Herrmann, F.W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, s. 125.

cijal biti ispunjen. Bez obzira, naime, da li se radi o apstraktnoj umetnosti, koja se zajedno sa aksiomatskim mišljenjem prilagođava suštini moderne tehnike ili, pak, o bespredmetnoj umetnosti koja u skladu sa nestajanjem predmeta u korist onog stalno promenljivog stanovišta koje predmetnost predmeta konstruiše kao opstoj odnosno kao ono što je posredstvom suštine moderne tehnike unapred izazavano, naručeno i učinjeno raspoloživim. Oba ova Hajdegerova promišljanja savremene umetnosti potvrđuju izostajanje umetnosti koja je povese-oblikujuća i koja bi za nas bila spasonosna ili bi ono što je spasonosno dovela do pojavljivanja i prosijavanja u umetničkom delu. Hajdegerova ocena apstraktno i bespredmetne umetnosti je pesimistička i obeshrabruje našu nadu u pogledu očekivanja da umetnost (ponovo) može da postane takav način dešavanja istine koji bi predstavljao izvor ljudske egzistencije i suštinski odredjivao savremenog čoveka u pogledu onoga šta je on, ko je on i u čemu se sastoji njegova budućnost u vremenu vladavine moderne tehnike.

LITERATURA:

- Figal, G., *Zu Heidegger. Antworten und Fragen*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 2009.
- Harries K., „Verahrloste Welt. Philosophie, Politik und Technik“, u: Jamme, Ch., Harries, K., (Hrsg.), *Kunst, Politik, Technik: Martin Heidegger*, Wilhelm Fink, München, 1992., s. 203-221.
- Hajdeger, M., *Šumski putevi*, Prev. B. Zec, Plato, Beograd, 2000.
- Hajdeger, M., *Predavanja i rasprave*, Prev. B. Zec, Plato, Beograd, 1999.
- Heidegger, M., „Technik und Kunst – Ge-stell“, u: Biemel, W., von Herrmann, F.-W., (Hrsg.), *Kunst und Technik. Gedächtnisschrift zum 100. Geburtstag von Martin Heidegger*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1989., s. XIII-XIV.
- Heidegger, M., *Metaphysische Anfangsgründe der Logik im Ausgang von Leibniz*, 2. Durchgesehene Auflage, Vittorio Klostermann, Frankfurt am main, 1990.
- Heidegger, M., *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, 2. Durchgesehene Auflage, Vittorio Klostermann, Frakfurt am Main, 1994.
- Heidegger, M., *Besinnung*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1997.
- Heidegger, M., *Holzwege*, 7. durchgesehene Auflage, Vittorio Klostermann, Frakfurt am Main, 1994.
- Heidegger, M., *Vorträge und Aufsätze*, Dritte Auflage, Günter Neske, Pfullingen, 1967.
- Heidegger, M., *Der Satz vom Grund*, Günter Neske, Pfullingen, 1957.
- v. Herrmann, F.-W., *Wege ins Ereignis. Zu Heideggers „Beiträge zur Philosophie“*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1994.

NEBOJŠA GRUBOR

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

THE ROLE OF ART IN THE EPOCH OF MODERN TECHNOLOGY

Abstract: The article explains Heidegger’s understanding of the function of art in the time of modern technology. Unlike the older technology, modern technology is not only about the use of tools in a limited area of human life, but it is a way that defines our whole approach to things and people.

Configuration (Ge-stell) as the essence of the modern technology is the way of disclosure of the being that endangers other ways of disclosure of the being in different areas of human existence such as the area of the public opinion, labor, politics, science and the arts. This paper considers the question of whether some forms of contemporary art could be able to save the essence of man, contrary to the endanger nature of the essence of modern technology as a configuration.

Keywords: Technology (Technik), art, abstract art, configuration (Ge-stell), Heidegger

Primljeno: 23.8.2013.

Prihvaćeno: 2.10.2013.